

Száz év Izráel történetéből.

Az ujbabyloniai birodalom élete egy századig sem tartott. Alig húsz esztendővel Nebukadnezár halála után Bábel letette a fegyvert a persák előtt. Cyrus 539. őszén bevonult a fővárosba és a legyőzöttek hódolatát fogadta. A város teljes elpusztulása, amit Bábel elkeseredett gyűlöli oly türelmetlenül vártak¹⁾, nem következett be. Cyrus szelíden és kiméletesen bánt a letiport ellenféllel. Nagylelkűségét vajmi hamar a deportált zsidósággal is érezte. Megengedte nekik, hogy hazájokba visszavándoroljanak. Az engedély megadásának előzményeiről és körülményeiről a források nem értesítenek. Annyi tény, hogy az 537-ik esztendőben az exulánsok egy része felkerekedett Babyloniából és visszatért Palesztinába. Az ó-testamentomi hagyomány szerint számuk 42000 és néhány száz volt²⁾. Igen tekintélyes szám, mégis csak töredéke a számkivetésben időző zsidóságnak. Sokan nem éltek a joggal és továbbra is Babyloniában maradtak. Némelyek talán azért, mert túlságos fáradságosnak tartották a négy hónapig tartó utat, mások, mert sok mindenféle kötelék fűzte őket az új haza talajához. De azért a testvéri kapcsolatok nem tagadták meg. Az idő folyamán majd anyagilag, majd szellemileg támogatták a palesztinai rokonokat. „Ettől fogva Babylonia a zsidóság második otthona maradt“³⁾.

A hazatérők szellemüket tekintve nem leszarmazottjai a számkivetés előtti generációnak. Az exilium mély vágást jelentett a zsidóság lelki világában. Megváltoztatta gondolkodásukat, átalakította érzelmeiket. Az egész mult új megvilágításban tűnt fel szemeik előtt. Apáik rettenetesen vétkeztek Jahve ellen. Visszautasították szeretét és a bálványok után szaladtak. Meggyalázták az országot, az Istennek szentelt földet, mfg végre az igazságos bíró kinyújtotta karját és megalázta őket. Nem egy nemzedék, nem egyes királyok idézték fel az isteni haragot. A népnek egész története,

¹⁾ Jes. 13. 14; 47. fej.

²⁾ Ezer. 2. 64. Neh. 7. 66.

³⁾ Wellhausen, Israelitische und Jüdische Geschichte, 1901. 162. old.

úgy látszott most nekik, szakadatlan láncolata az elpártolásnak és hűtlenségnek. Visszatekintve a Birák korára, az számukra nem volt többé Kanaán meghódításának dicsteljes ideje; átgondolva az izráeli és judeai királyok történetét, abban nem találtak sok örvendetést. Mindenütt csak bűnökre akadtak, a melyek szükségszerűen előkészítették a könyörtelen büntetést. Még a pusztában való vándorlás is, a melyet az exilium előtti próféták, mint az ártatlanság és hűség idejét magasztaltak¹⁾, ez epigonok szemében prologusává lőn a nagy drámának, a borzasztó katasztrófának. Az egész multat magában foglaló rettenetes *bűnnek tudata* a jellemző vonása a zsidóságnak az exilium óta²⁾. A bajt az elődök persze csak későn vették észre, akkor a mikor már segíteni nem lehetett. Pedig a próféták Ámostól Jeremiásig egyebet se hirdettek, mint a büntetésnek elkerülhetlen voltát. Századok kételkedhettek benne, a fenyegetés egyszerre mégis csak valóra vált. E történeti igazságból fontos következtetéseket kellett levonni. Jahve előre tudta, mily sors vár rájuk, meg is jelentette oly időben, mikor azt még senki sem sejtette. Őneki kellett a parancsoló szót is kimondania, amely Nebukadnezárt Jeruzsálem ellen hívta. Csakis ő lehet a történet irányítója, a világ kormányzója, az egyetlen hatalom, mely az Isten névre igényt tarthat. A nemzeti Isten helyet engedett az *univर्सális* Istennek, „az exilium alatt történik meg az átmenet a nemzeti vallástól a világvalláshoz“³⁾. Hogy csakugyan több ő, mint pusztán Izráelnek Istene, bebizonyította avval, hogy odahagyta a jeruzsálemi szentélyt, ami az ősök számára még gondolatnak is lehetetlennek látszott. Jahve átalakult jellege természetszerűen hozta magával, hogy a zsidóság őbenne ismerje fel a mindenség teremtőjét. És csakugyan legelőször a számkivetés idejében szólal meg a hálaének az ég és föld mindenható teremtőjének, aki az első és az utolsó és az egyetlen. Nincs más Isten Jahvén kívül, hirdeti az exilium ismeretlen prófétája⁴⁾, és ő az exulánok Istene. Nekik nyilatkoztatta ki magát, az ő prófétáikkal közölte az örök isteni igazságot. E gondolat megadta a feleletet a kérdésre, hogy mily viszony van közöttük és a pogányok között? Igaz, súlyosan vétkeztek Jahve ellen, mégis a pogányokkal szemben, akik az egyetlen Istent nem ismerik, róla mit sem akarnak tudni, nagy előnyben vannak. Mert mint Jahve népének

¹⁾ Jer. 2^a.

²⁾ Smend, Lehrbuch der Alttestamentlichen Religionsgeschichte, 1899. 303. oldal.

³⁾ Wellhausen, id. m. 159. old.

⁴⁾ Jes. 40—55.

tagjai Jahve ügyét képviselik. A mindenható Isten tőlük legtöbbet követel, de az isteni igazság közlésével biztosítékot nyújtott nekik arról, hogy ez igazságnak előbb vagy utóbb diadalra kell jutnia. A zsidóság *igazságban* van a világgal szemben és a világtörténet folyamatában a pogányoknak vereséget kell szenvedniök. — Rendkívül fájdalmasan érintette a számkivetetteket azon körülmény, hogy Jahve szigorú ítélete az ártatlanokat sem kimélte meg. Hát Jahve nem az az igazságos Isten, akiről a próféták beszéltek? Ezékiel meg volt győződve, hogy Jeruzsálem pusztulásakor Jahve különbséget fog tenni a gonoszok és a kegyesek között¹⁾. A dolog nem így történt. Valamennyit egyformán érte az isteni harag. Ezen ellenmondás miatti nyugtalanság és kétkedés teremtette meg a Jahve szenvedő szolgájának alakját²⁾. Az igaz nem saját bűneiért szenved, hanem a világ üdvéért. Másrészt az ő hivatása, hogy a világnak világosságává legyen. Az ő kötelessége az isteni igazságot az egész emberiséggel közölni. Jahve szentélye az összes népek szentélyévé kell, hogy legyen. A kegyes zsidónak tehát világra szóló *missiója* van. Az a szenvedő szolga az, aki a népeket Jeruzsálembe vezérli, hogy az egyetlen Isten előtt leboruljanak. Az isteni terv keresztülvitelének előfeltétele azonban Jeruzsálem helyreállítása. Ezékiel az új theokratikus állam megrajzolásával fényes jövőt tárt elébök³⁾. Biztosra vették, hogy a messiaticus idő küszöbén állanak. A sivatagban az angyalok már egyengetik az utat a hazatérők számára, Jahve közeledik már mint hű pásztor, hogy nyáját visszavezesse⁴⁾. A romok csodásan fel fognak épülni, a pogányok Jeruzsálembe tódulnak, minden gazdagságukat neki adják, királyok fognak neki szolgálni⁵⁾. Ez a teljesen új gondolatvilág volt a nagy haszon, a melyet a zsidóság a fogságból magával hozott. Az exilium nemcsak nem törte meg erejüket, hanem egész szellemi világukat felfrissítette és új életre képesítette. „Az özönvíz, amely őket megfullasztással fenyegette, számokra az ujjazúletés fürdője lón⁶⁾.” A fogságban megtanultak béketűrőssel szenvedni, imádkozni, felismerték az egyetlen Istent, tudatára jutottak bűnösségüknek és igazságuknak és a legszebb reményekkel tekintettek a jövőbe.

Megérkeztek Palesztinába, de a csodák kimaradtak. A szent várost nem építették fel angyalkezek, minden romokban hevert még és arra a nagy bosszunapra emlékeztetett, amelyet Jahve negyvenkilenc esztendővel ezelőtt hozott rájuk. Az ország lakosai számukra idegenek voltak. Az egy-

¹⁾ Ezek. 14¹³⁻²³. — ²⁾ Jes. 42¹⁻⁴. 49¹⁻⁶. 50⁴⁻⁹. 52¹⁵. 53¹². — ³⁾ Ezek. 40-48. — ⁴⁾ Jes. 40³⁻⁵. 10¹¹. — ⁵⁾ Jes. 54¹¹⁻¹³. 45¹¹. 49²³. — ⁶⁾ Wellhausen id. m. 148. oldal.

kori testvéreket a hazatérőktől szinte áthidalhatlan szellemi úr választotta el. Akik 586-ban visszamaradtak, megkímélve a deportációtól, azok, amint Jojakim uralkodása után más-kép várni nem is lehetett, teljesen megfélemeztek a deuteronomistikus reformról. Az ég királynőjének, a hajnali csillagnak tisztelete szerte-széjjel divatozott¹⁾ és Ezékiel közléseiből kitűnik, hogy a bálványok kultusza, a magaslatoknak áldozathelyekül való használása és egyéb „undokság“ Judában ez időtájt ép úgy el volt terjedve, mint évszázadokkal előbb Izráelben²⁾. A távolabbi környezetben csupa nyílt ellenség tartózkodott. Dél felől Jeruzsálem elpusztulása óta mind jobban előrenyomultak a gyűlölt edomiták. A nyugatot a filiszteusok tartották kezökben, a keletet az ammoniták, régi ellenfelei a zsidóságnak. Északon az eltűnt Izráelnek maradéka vegetált még félig pogány Jahve tiszteletével, ezek a samaritánok. Az ellenségeknek ezen keverékébe telepedtek le a hazatérő exulánsok. Nagy szerencse volt számokra, hogy a számkivetésben együtt lakhattak. Nebukadnezár nem szórta szét az egyes családokat és így a nemzetségekből és vérrokonokból bizonyos közösség keletkezhetett, amely az államot némileg helyettesítette. A nemzetségek fejei és a vének ismét nagy jelentőségre jutottak. Ezeknek összessége képviselte az egykori hivatalnoki kart, és a dinasztia a legelőkelőbb család volt. Ez az egyszerű szervezet a visszatérés utáni első esztendőknél a hazatérőknek nagy hasznára vált. Mint lezárt kör, saját belső igazgatással könnyen megalakulhattak. Távolról sem vették mindazt birtokukba, ami azelőtt Judához tartozott. Számuk erre nem is lett volna elegendő és másrészt fontos volt, hogy lehetőleg együtt maradjanak. Jeruzsálem fölött az ország északi részén telepedtek le a judeai fensik halmain, továbbá kelet felé Jerikó irányában a Jordánvölgy környékén, némelyek a régi Benjamin területén. A romokban heverő főváros nem sokakat vonzott. Az egyes családok a vének vezetése alatt állottak. Ezek képviselték a gyülekezet érdekeit, gyakorolták az igazságszolgáltatást, sőt executiv hatalommal is bírtak. A papságnak tekintélye nem vesztett semmit régi erejéből, dacára annak, hogy hivataluk a számkivetés alatt, sőt a visszatérés utáni első hónapokban is csak névleges volt. Már magában az a körülmény, hogy ők avagy elődeik még Salamon templomában végezheték a szolgálatot, e külön rendnek kimagasló helyzetet biztosított arra az időre is, a mikor a functionáriók szüneteltek. Mint a thórának kezelői pedig most is nélkülözhetetlenek voltak. Ujításszámba ment a főpapi méltóság,

¹⁾ Jer. 44₁₅₋₁₉. — ²⁾ Ezek. 33₂₁₋₂₉. 6. 8. 20. 31.

melyet az exilium előtti idő nem ismert. Benne csúcsosodik ki a gyülekezet kultikus élete, a főpap Izráel szellemi feje és képviselője. Az egész közösség élén a persáktól megbizott judeai származású helytartó állott, előbb Sesbaccar, utóbb Zerubabel.

A gyülekezetnek kedélyhangulata az első hónapokban felette szomorú és komor volt. Mily fenséges jövőt láttak a próféták az exiliumban s mily kevés teljesült a várakozásból! A jelen semmikép sem felelt meg azoknak a reményeknek, amelyeknek Deuterójesajás adott kifejezést. Jahve nem jött az exulánsokkal a sivatagon keresztül, nem jelent még meg hivei között. A természet is úgy látszik első időben mostohán bánt velök. Az ég visszatartotta az esőt, a föld a termést, a kéz fáradsága kárba vezett¹⁾. Az edomitákat, kik oly könnyörtelen örömmel szemlélték a szent város pusztulását, még nem érte el Jahve büntetése, miről oly biztonsággal beszéltek a próféták²⁾. Mindenütt észre lehetett venni, hogy a harag ideje még nem mult el. A nyomorúság ösztönyszerűleg arra indította őket, hogy még szorosabban összetartsanak. A fogságban jó iskolán mentek keresztül, hogy miként kell idegen elemektől elzárkózniok. Tapasztalataikat most felhasználták. A bne haggolát egészen el kell különíteni, lón a kiadott jelszó. Csak azok tartoznak a gyülekezethez, az új Judához, akik a fogságban részt vettek és ezt írással bizonyítani tudták. Ezen célból jegyzékeket állítottak össze, nemzetségi táblázatokat, melyek hivatalos okmányokul szerepeltek. Hogy mi történt azokkal a köznépből, akik az előírásnak nem feleltek meg s nem tudták igazolni, „hogy valjon Izráelből valók-e“³⁾, arról a hagyomány semmit sem szól. Ha papnál fordult elő ilyen eset, úgy jogát a papi hivatalhoz egyszerűen elvesztette. Másrészt régi szokások, melyek az exilium alatt többé kevésbbé más értelmet nyertek, különös fontossághoz jutnak a gyakorlatban. Ismérveivé válnak a gyülekezetnek. A körülmetélkedésre különös súlyt fektetnek, mint vallásos intézményre. A sabbath, az egyetlen ünnepnap a fogság idejében, otthon is megkülömböztető jele marad mindazoknak, kik a zsidósághoz tartoznak. Ily módon új fal keletkezik az exulánsok körül, mely őket összetartotta, idegeneknek a belépést lehetlenné tette. A zsidó sajátosságának megmerevedése szemlátomást észlelhető, a teljes elzárkózás, amelyet a későbbi történet folyamán oly meglegőben tudtak érvényesíteni.

A kultusz még mindig szünetelt. Hét hónapnak kellett

¹⁾ Hag. 1 6. 9. 10. 14. 2 16. 17.

²⁾ Obadja, Jer. 49 7—22. Ez. 35.

³⁾ Ezr. 2 59.

elmulnia a visszatérés óta, míg végre felépült az oltár¹⁾. Ez ideig bizonyára az exilium alatt kifejlődött szokást követték. Babyloniában a kultuszról szó sem lehetett, idegen földön Jahvét nem lehet áldozatokkal tisztelni. Az ünnepeket fel kellett függeszteni, csak a sabbath maradt meg, mint a nyugalom és gyülekezésnek napja. A számkivetésben élők összejöttek és elmerültek a próféták irataiba, a Deuteronomium törvényeibe. A későbbi zsinagógák alapköveit az exulánsok tették le. Így járt el az első hét hónapon keresztül a judeai gyülekezet is. A csalódás, a viszonyok nyomasztó súlya, az első berendezkedéssel járó ezernyi baj és gond lekötötte erejüket s az istentisztelet kérdését háttérbe szorította. Zerubabel buzgólkodása folytán végre felemelkedett az oltár ugyanazon a helyen, a hol azelőtt állott. Megkezdődhetett ismét a kultusz, ha talán csak nagyon egyszerű formában is. Bizonyára többen éltek azon hitben, hogy az áldozatok és ajándékok elhanyagolása a legfőbb ok, amiért Jahve még mindig neheztel. A csalódott, de reményeibez szívósan ragaszkodó ember a csekélységbe is hajlandó belekapaszkodni, hogy belőle sorsa hirtelen jobbrafordulására következtesse. Megindultak az áldozások, de azért minden a régiben maradt. A főváros utcái elhagyatottak voltak és kihaltak, gyermeklármát nem lehetett hallani, a közlekedés szünetelt. A szegénység napról-napra növekedett, a gazdagok legnagyobb részt Babelben maradtak vissza. A persa hatalom se váltotta be azon várakozásokat, amelyeket hozzája fűztek. Nem törődött a hazatértekkel, csak arra volt gondja, hogy a magas adók és járulékok rendszeresen beszolgáltatassanak.

E nyomott hangulatban tízenhét esztendő múlt el a gyülekezet életéből. Ez idő alatt támadt az első szakadás a gyülekezet bensejében. A jelen nehézségeinek legyőzésére, a jövő bizonytalan reményeinek bevására nem mindenkinek volt meg a kellő lelki ereje. Akadtak, kik abbahagyták a küzdelmet s igyekeztek az adott viszonyokhoz alkalmazkodni. Feladták az engesztelhetetlenek merev álláspontját, kik csak magokban és magokért kívántak élni. Érintkezést kerestek a számkivetésben részt nem vett testvérekkel, tág kaput nyitva ezáltal mindenféle félpogány szokásnak és gyakorlatnak. Sőt az idegen szomszédokkal is összeköttetésbe léptek. Barátságot tartottak velők és leányaikat feleségül vették. A gyülekezetből azonban nem váltak ki s így veszélyeztették a szent magnak tisztaságát. A vegyes házasságokra ugyan a körülmények kényszerítették őket. Nemsokára a visszatérés után általánosan érezhető volt az asszonyok hiánya. Még Zacharja idejében, husz esztendővel az exiliumból való sza-

¹⁾ Ezr. 3. 1. 2.

badulás után, sem lehetett játszó gyermekeket látni az utcákon és tereken¹⁾. Ez egyik főoka a szakadásnak, mely a gyülekezetet két táborba osztotta. Mi az első két évtized alatt csak keletkezõben volt, azt a további hatvan esztendő mind erősebben kifejlesztette. Az egyik oldalon állanak az exclusivák, kik minden ellen tiltakoznak, ami idegen, kik reményeikbõl egy lépést sem hajlandók engedni, a közelgõ üdvõt maguk számára foglalják le s az elzárkózást a legszigorúbb következetességgel viszik keresztül. Velök szemben áll a másik kör, amely reményeiben bizalmát veszítve nem gondolkozott ily szigoruan, az idegen befolyásnak utat engedett s inkább a földi, mint a mennyei javakért lelkesült.

Cyrus meghalt 529-ben, kilenc esztendővel azután, hogy Babelbe bevonult és a zsidóságot a fogságból felszabadította. Fiának Kambysesnek uralkodása (529—522) a birodalom belsõ viszonyaiban nem idézett elõ említésre méltó átalakulást. De új aera kezdõdött Darius Hystaspisszal (521—486). A hódítások után õ vállalkozott arra, hogy a Himalájától a kisázsiai partokig terjedõ provinciákat egységesen szervezze. Szigorú disciplinát honosított meg a beláthatlan birodalom minden részében. Husz szatrapájától a legnagyobb szigorúsággal megkövetelte a kötelesség iránti hûséget. Pompás utakat építtetett, szervezte a postaközlekedést. De legfõbb vágya az volt, hogy boldog népek éljenek jogara alatt. Minden szatrapája köteles volt provinciájának jólétérõl lelkiismeretesen gondoskodni, az alattvalókat erõszakoskodásoktól megvédelmezni, érdekeiket minden irányban elmozdítani. Sikerült is Dariusnak a persa hatalmat a legfõbb fokra emelni. Az új uralkodónak trónralépte a gyülekezet körében is változást jelentett. Éledni kezdett a buzgóság két évtizedes tespedés után. Férfiak lépnek fel, hogy a népet bátorítsák s a templomra emlékeztessék. Közülök kettõnek munkája ránk maradt, ezek Haggaj és Zacharja. Ami õket elsõ sorban érdeklí az, hogy Jahve szentélye romjaiból felépüljön. A nép idáig gondolni sem mert a templom visszaállítására. A templom építésének ideje még nem érkezett el, szokták volt mondogatni²⁾. Haggaj szemõkre hányja, hogy magokról tudnak gondoskodni, kicsinosított házakban laknak, míg Jahve háza romokban hever; majd felszólítja õket, menjenek ki a hegyek közé, hozzanak fát, építsék fel a templomot, hogy Jahve tetszést találjon benne³⁾. Haggaj is, Zacharja is meg vannak gyõzõdve, hogy a templom felépítésével váratlan átalakulások fognak bekövetkezni. Megkezdõdik a messiatikus idõ⁴⁾.

¹⁾ Zach. 8. 5. — ²⁾ Hagg. 1. 2. — ³⁾ Hagg. 1. 4. 7. 8. — ⁴⁾ Hagg. 2. 8. 7. 21. 22. Zach. 8. —

Jahve a davidida Zerubabelt királylyá fogja felkenni¹⁾ s mind-az a remény, amelyet az exilium alatti próféták tápláltak, egyszerre teljesedésbe megy. Az intő szózat magával ragadta a gyülekezetet és 529. szeptember havában Dariusz uralkodásának a második esztendejében letették az alapokat²⁾. Az új szentély igénytelen épületnek készült, mely Salamonéhoz távolról sem volt hasonló. Érthető, hogy sokan az aggastyánok közül könyekre fakadtak, midőn egybevetették Jahvénak ezt a lakhelyét a régivel³⁾. Négy évig tartott, míg az építkezést befejezték⁴⁾, és nagy ünnepségek között felavatták. A kultusz rendes menete megkezdődhetett, Jahve ismét helyet foglalhatott népe között. De a történet folyása semmit sem mutatott azokból az átalakulásokból, mik a templom felépítéséhez fűződtek. Titokban már elkészítették a koronát Zerubabel számára⁵⁾, most azt ismét át lehetett adni az ötvös olvasztókemencéjének. Jahve nem vonult be a szentélybe, a pogányok uralma világos bizonyítéka volt annak, hogy országától még mindig távol tartózkodik.

Az új családás még jobban kimélyítette az űrt a gyülekezet szétszakadt tagjai között. A két kör ellenségként került egymással szembe s az ököljog, erőszakoskodás és elnyomás nyugtalanította az összetartozók életét. Ugy látszik főleg az arisztokráciának tagjai, kiváló családok és papi nemzetségek ivadékai tartoztak az elpártoltakhoz⁶⁾. Mint ilyeneknek gyakran nyílt alkalmok, hogy a kegyesek sorsát lehetőleg keserűvé tegyék. Már ezekben az esztendőkből felhangzik a panasz, hogy özvegyeket és árvákat megkárosítanak, a napszámot díjában megrövidítik, házasságot törnek és varázslást űznek⁷⁾. Mind gyakoribbakká válnak a vegyes házasságok⁸⁾. Másrészt könnyelműen feloldják a házassági kötelekeket úgy, hogy Jahvénak oltára megtelt az eltaszított asszonyok könyeivel⁹⁾. Hetyke beszédök megbotránkoztató. Gúnyolódnak Jahve tettei felett s hangoztatják, hogy haszontalan dolog Istennek szolgálni, ha abból nem származik valami kézzel fogható előny¹⁰⁾. A papságnak egy része viselkedésével szintén a hűtlenek pártjához csatlakozott. Vegyes házasságokat kötöttek s a kultusznak legegységesebb szabályait átlépték. Vak és beteg állatokat mutattak be Jahvénak és panaszképpen emlegették, hogy Jahve asztala őszámukra nagyon is rossz. Az isteni thórát arra használták fel, hogy a kérdezőket kijátszszák, elfogult kezelésével a thórának a

¹⁾ Hagg. 2. 23. Zach. 6. 9-15. Wellhausen, Die Kleinen Propheten 1898. 185. oldal. — ²⁾ Hagg. 1. 15. — ³⁾ Hagg. 2. 3. Ezr. 3. 12. — ⁴⁾ Ezr. 6. 15. — ⁵⁾ Zach. 6. 11. — ⁶⁾ Ezr. 9. 2. — ⁷⁾ Mal. 3. 5. — ⁸⁾ Mal. 2. 11. 12. —

⁹⁾ Mal. 2. 13-16.

¹⁰⁾ Mal. 2. 17. 3. 13-15.

gyülekezet tagjait kizsákmányolják¹⁾). A kegyeseknek helyzete mind kétségbeesettebbé vált. A belső küzdelmekkel kezelt fogott a külső elnyomás, a gúny, a családi viszálykodás, hogy megsemmisítse őket. Azon kis munkának szerzője, amely Malaki név alatt ismeretes, szintén nem sok vigaszt tudott nekik nyújtani. A gyülekezet belső életereje sokkal erősebben meg volt támadva, semhogy a betegség belső gyógyulását lehetett volna várni. Segítség csak kívülről jöhetett. Mint a régi próféták, ő is a közelgő istenítéletet helyezi kilátásba. De Jahve nagy csatanapját meg fogja előzni az ő követének megérkezése, kinek feladata, hogy az ő utját egyengesse. „El fogom küldeni nektek Illés prófétát“, mondja egyik helyen „mielőtt Jahve nagy és félelmetes napja elkövetkezik, hogy kibékitse a fiakat az apákkal és az apákat a fiakkal, nehogy a mikor majd én eljövök, az egész országot kipusztítsam“²⁾).

Miközben az a pár ezer zsidó a világnak egy elhagyott sarkában vallásos gondolataival volt elfoglalva, a persa birodalom története egy nagy lépéssel előbbre jutott. A legnagyobb achemenida, Darius régen meghalt, miután Média, Arménia és keleti Irán lázadását erős kézzel elnyomta (518), óriási birodalmát szervezte és Bisitunban a sziklafalon örök időkre szóló emléket állított magának és miután a persa csapatok Ázsia határait először átlépni merészelték. Övé volt az a beláthatatlan embertömeg, amely 490. szeptember 12-ikén Marathon mellett váratlan vereséget szenvedett. A szegyet a király magával vitte a sirba, fiára hagyva örökségül, hogy a csorbát helyre üsse. De a szenvedett vereség az ő dicsőségének fényét nem homályosította el a kortársak szemében. Tizenhárom esztendővel halála után (473) így énekel a persák kara az athéni színpadon róla:

Susa dicső fia,
a persák igaz istene,
akihez hasonlót
nem főd Persia földje.
Nevezék isteni bölcsnek,
de valósággal is az volt:
bölcs hatalommal uralga a népen.
Be remek, be dicső,
törvényszerű életet élt a mi népünk,
míg a trónon ő ült,
a békét szerető,
jóllétet adó,
gáncstalan, isteni agg király, Dareios³⁾.

¹⁾ Mal. 1—2. — ²⁾ Mal. 3.^{23, 24.}

³⁾ Aischylos, Perzsák (ford. Csengeri) 1903. 643—646. 654—656. 852 857. sor.

Még leghevesebb ellenségei, a görögök sem tagadhatták meg elismerésüket az ő hatalmas szellemétől. A persa birodalom a személyes energián, az uralkodó erején és képességén épült fel. Darius e tekintetben nem szenvedett hiányt. A birodalom további sorsára nézve a lényeges kérdés az volt, hogy valjon utódai is rendelkeznek-e ily kiváló tulajdonságokkal. A történet tanubizonysága szerint az achemenida uralom megalapítójának halálával a persa hatalom dicsősége sírba szállt. Fennállott még 150 esztendőn keresztül a persa birodalom, melynek határai beláthatlanok voltak, melyet rettegett a nyugat, melyet többször segélyül hitt majd Spárta, majd Athén, de e tömeget súlyos benső kór emésztette. A baj már Darius fiánál, Xerxesnél nyilvánvaló lőn, kit a biblia is ismer Achasveros név alatt. Husz éves uralkodásának (485—465) első felében még együtt tudatartani alattvalóit a bosszu gondolatával. Át is kelt a Hellespontuson s úgy látszott, hogy a görögöket végleg megsemmisíti. A salamisi nap (480. szeptemb. 20.) azonban annyira elkésérette, hogy visszavonult susai palotájába és ott fogadta a harcterről érkező híreket. Mikor pedig Plataeánál és Mikalaenél (479) nagy vállalkozása végleges kudarcot szenvedett, teljesen visszavonult háremébe s a dolgok menetét a véletlenre bízta és a satrapák jótetszésére. Az energikus kéz gyöngülése vajmi hamar érezhető lőn. Egyik lázadás a másikat követte alatta és utána és se hossza se vége nem volt a gyilkos háborúknak. Artabanos tőre vetett véget az ő életének, amely néki csak szégyent és gyalázatot termett. Zűrzavaros viszonyok között hagyta hátra birodalmát I. Artaxerxes Longimanusra (465—424). Ez a görög historikusok szerint szelid és okos uralkodó volt. Nemes, tiszteletreméltó jellem. ki a hadsereget, a pénzviszonyokat reformálta s igazságos és óvatos eljárással a birodalmat a hirtelen bukástól megóvni törekedett. Fáradozása nagyrészt hiábavalónak bizonyult, a bomlás megkezdődött s azt nem lehetett feltartóztatni. Saját testvére, Baktriának a satrapája is fellázadt ellene. Egiptom elszakadt s csak hét esztendei nehéz küzdelem után sikerült ismét visszaszerezni (455.)

Artaxerxes Longimanus idejébe esett, hogy Babyloniából új csoport indult utnak Palesztinába. 458. április havában mintegy 1500 zsidó gyült össze az Achava folyónál. Böjtöt tartottak s Isten segítségét kérték, mielőtt a nehéz utra megindultak. A persa király külön engedélyt adott nekik a hazatérésre. Élükön az írástudó Ezra ben Zeraja állott¹⁾. A feladat, a melynek végrehajtására vállalkozott, a jeruzsálemi kegyes pártnak megmentése, a vegyes házasságoknak kö-

¹⁾ Ezr. 7. 8. fejj.

nyőrtelen felbontása volt. Nem ment üres kézzel. Magával vitte azt az új törvénykönyvet, amelyet Ezékielnek tanítványai állítottak össze. A csoport, mely őt követte, Babelben visszamaradt exulánsok utódaiból állott. Ezekhez csatlakozott két papi és egy davidida család. Augustus havában érkeztek meg Jeruzsálembé¹⁾. Átadták a magokkal hozott ajándékokat s áldozatokkal mondtak köszönetet Jahvénak, hogy a terhes uton megsegítette őket. Ezrának első gondja volt, hogy a gyülekezet viszonyairól tájékozódást szerezzen. Maga beszéli saját emlékirataiban, amelyek Ezra könyvében ránk maradtak²⁾, hogy miként került szóba a vegyes házasságoknak ügye. A gyülekezet vezetői elpanaszolták néki, hogy a köznép, az előkelők, sőt még a papok is házasság révén összekeveredtek a szomszédos lakókkal. Ezra erre megszaggatta ruháját, haját és szakálát tépte, azután leült némán, mereven. A leírás szerint azt gondolhatná az olvasó, hogy Ezra valami új és váratlan hírről értesült. Valóságban ő már Babelből avval a szándékkal indult utnak, hogy a vegyes házasságokat szépszerivel vagy erőszakkal felbontsa. Ugyanaz nap este a szentély előtt térdre borulva beszédet tartott az összegyültekhez. Az ország idegen lakóival való keveredés Jahvét arra fogja indítani, hogy a gyülekezetet megsemmisítse. A hallgatókat erősen megragadták Ezra szavai. Rögtön hajlandók voltak esküvel ígéretet tenni, hogy közülök azok, kik idegen asszonyokat vettek feleségül, a házasságot felbontják, a gyermekeket eltávolítják³⁾. Ugy látszott, hogy Ezra egy csapásra elintézi a kérdést. De az öröm korai volt. A templom előtt összegyültek csak egy kis töredéke voltak a lanyháknak és hűtleneknek. Néhány kíváncsi, kik ép a templom körül tartózkodtak. A gyülekezet nagy részét közlelő érdeklő ily fontos kérdést nem lehetett néhány buzgólkodó körében elintézni. Mindenkinék joga volt nyilatkozni és véleményét kifejezni. Ezért elhatározták, hogy mindazok, akik a gyülekezet tagjainak kívánják magokat tekintetni, átok büntetése alatt jelenjenek meg Jeruzsálemben december havában⁴⁾.

Komor, hideg nap volt, az eső csak úgy szakadt, amikor az exulánsok utódai a megállapított időben a templom előtt összegyültek. Ezra felemelkedett, rövid beszédet intézett a jelenlevőkhöz. Oldják fel a vegyes házasságokat s ne szaporítsák Izráel bűneit. A hallgatók remegtek inkább a fagyos esőtől, mint a beszélő szavától. A remélt siker nem következett be. Kiknek a szemrehányás szólott, azok megengedték, hogy Ezrának igaza van, de különböző kifogásokkal éltek. Az ilyen esős idő nem alkalmas arra, hogy szabad ég

¹⁾ Ezr. 7. §. — ²⁾ Ezr. 7-10. fejt. — ³⁾ Ezr. 9-10. §. — ⁴⁾ Ezr. 10. §.

alatt a kérdést véglegesen elintézzék. Azután az ügy nyolcvan esztendőös hagyomány lévén a férjnek a feleség, az apának a gyermek iránti szeretete révén sokkal bonyolultabbá lőn, semhogy két-három nap alatt egyszerű szavazással megoldását lehetne remélni. De küldjenek ki egy bizottságot, ez idézzen maga elé minden vegyes házasságban élő férfit, idézze meg az illető lakhelyének biráit is. Minden egyes esetet alaposan megvizsgálva könnyebben lesz a kérdés elintézhető. Az ajánlatot elfogadták. Ezra összeállította a bizottságot a családfőkből s magát tette meg elnöknek. Az első gyűlést a következő hónap első napjára tűzte ki. Felkutattak egy sereg vegyes házasságban élő családot, neveiket egy lajstromba bevezették, amely lajstrom most is megvan az Ezra-könyv utolsó fejezetében¹⁾. Itt hirtelen megszakad a tudósítás, az ügy további menetéről semmit sem hallani. Valószínűleg azért, mert nem járt semmi kézzelfogható eredménnyel. Ezra mögött nem állott katonaság, amely esetleg fegyverrel adhatott nyomatékot a kimondott szónak. Saját személyes képességére volt utalva s arra az erőre, amit az ügy igazságába vetett meggyőződés ad az egyesnek. A következmények megmutatták, hogy a szellemi erő nem volt elegendő az ellenfél legyőzésére.

Ezra életének további folyása tizenhárom esztendőn keresztül homályba van takarva. A róla nevezett könyvnek egyik szakaszából²⁾ azonban azt lehet sejteni, hogy ez időköznek vége felé a város falainak felépítésével foglalkozott. Jeruzsálem lassankint ismét benépesült azon száz esztendő alatt, ami a visszatérés óta elmúlt. Ha épületei nem is voltak oly díszesek, mint az exilium előtti időben, meg kellett elégedni szerényebb méretekkel. Csak a fal hiányzott még és ennek hiányát a kegyesek nagyon fájlalták. Meggyőződésük szerint a szent gyülekezet tagjainak nemcsak a szomszédokkal való érintkezéstől kell tartózkodniok, hanem a Jeruzsálemben lakókat még fallal is meg kell védelmezni az idegen befolyástól. Meg is kezdték a munkát, de azt hamar be kellett szüntetni. A mily rossz szemmel nézték az exclusiv zsidók, hogy a szent városban barátok és ellenségek szabadon járhatnak ki és be, ép annyira fontos volt a környezet számára, hogy e tekintetben ne akadályoztassanak. Jeruzsálem középpontja volt a messze vidéknek, ide hozta kiki árucikkeit s a kívül lakók közül sokan baráti összeköttetésben állottak a város egyes polgáraival. Főleg a samáriabelieket sértette a vállalkozás s azért a samáriabeli persa hivatalnokok révén panaszt emeltek a királynál, Artaxerxes Longimanusnál. Avval vádolták a zsidóságot, hogy a

¹⁾ Ezer. 10₉₋₄₄. — ²⁾ Ezer. 4₇₋₂₃.

falat lázadás céljából kívánják felépíteni. Artaxerxes, hogy esetleges zavarokat megakadályozzon, kiadta a parancsot az építés beszüntetésére. A persa helytartó sietett a parancsnak eleget tenni. A falnak már felépített részét lerontották, a kapukat elégették. Nem szabad ez eljárásból azt következtetni, hogy Artaxerxes ellensége volt a zsidóságnak. Ezrának sajátkezű feljegyzései több helyen bizonyítják, hogy a gyülekezet benne jóakaró támogatóját ismerte fel¹⁾. Nehemiásnak állása a susai udvarnál, a király engedélye Jeruzsálem meglátogatására s az ez alkalommal adott előjogok²⁾ érthetlenné válnak, ha Artaxerxesben a zsidóságnak gyűlölőjét és ellenségét látja valaki. De a trón, amelyen ült, a keleti despoták trónja volt, akiknek szemében minden megerősített város a lázadás fészkeként jelentette. A Baktriában, Egiptomban és egyéb provinciákban mindjárt uralkodása elején kitört lázadások bizalmatlanságát csak növelték s őt arra kényszerítették, hogy szigorú intézkedésekkel elejét vegye a zavaroknak.

A megszegyenyítés érzékenyen sujtotta a gyülekezetet és a szomorúság Babyloniára is átterjedt. Zarándokok és utazók elvitték a hírt a zsidóság második hazájába és itt az általános lehangoltságot idézett elő. Nehemia ben Hakalja szintén ezen a réven szerzett tudomást a palesztinai zsidókat ért csapásról³⁾. Mélyen megsomorodva napokat töltött imádkozással és böjtöléssel. Mint pohárnok a susai udvarnál személyes érintkezésben állott Artaxerxesszel, akinek egy napon beteges kinézése feltűnt. Bátoritva a király szavaitól engedélyt kért, hogy Jeruzsálembé utazhassék és a várnak kapuit felépíthesse, a falakat helyreállíthassa. Kívánsága teljesült. 445 nyarának elején elindult Susából fegyveres kísérettel és levelekkel az útba eső helytartókhoz⁴⁾. A hatalom, a melylyel jött, más volt, mint Ezráé. Ő Judának új kormányzója, amely állás Ezra megérkezésekor üresedésben volt és idáig az is maradt. Katonáság ugyan nem állott rendelkezésére s a persa hatalom se tulajdoníthatott különös jelentőséget az ő hivatalának, mégis hivatalnoka volt a fenhatóságnak hivatalos jelleggel. Mint ilyent legalább is egyenrangúnak kellett őt tekinteni a samáriai hivatalnokokkal. Jeruzsálemben pedig fölötte állott az aristokrátiának és az ellenpártnak. Így egész más modorban intézkedhetett a gyülekezet ügyeiben, mint elődje.

Megérkezve honfitársai közé a harmadik napot követő éjjelen körüllovagolta a várost, hogy a megrongált falakat megismerhesse. Kiséretül néhány bizalmasa csatlakozott hozzá. A nyugati oldalról indult ki, ott, hol most a Jaffakapú fekszik és

¹⁾ Ezr. 7₂₇₋₂₈ 9₉. — ²⁾ Neh. 1. 2. fej. — ³⁾ Neh. 1₁₋₄. — ⁴⁾ Neh. 2₁₋₉.

körbe járta az egész várost.¹⁾ Nem sokkal a recognoscálás után gyűlést hívott egybe, amelyen a népet és a papokat, nemese-
ket és előjárókat felszólította, hogy lássanak a falak fel-
építéséhez. A hallgatóság rögtön hajlandó volt a munkára
s meg is kezdték azt.²⁾ A környezet csúfolódással és szidál-
makkal fogadta a vállalkozást. A kik legjobban mulattak
a szerencsétlen zsidókon Szanballat, Tobia és Gusam³⁾ voltak.
Közülök az első Bethoronból származott, egy megerősített
helységből, mely azelőtt Efraim, Nehemia idejében Samária-
hoz tartozott. Tobia felesége előkelő zsidó nő volt,⁴⁾ ő maga
talán abból az ammonita faluból származott, a mely köz-
vetlen Jeruzsálem elpusztulása után Benjaminban keletkezett.
Gusamról csak annyit tudunk, hogy eredetére arab volt.
A gyülekezetnek buzgóságát azonban e támadás nem gyön-
gitette. Neh. 3. szemléltető képet ad arról, hogy mily áldozat-
készséget fejtett ki minden egyes a falak érdekében. Az
akkori főpap, Eljasib, a visszatérés óta harmadik viselője e
méltóságnak, és testvérei a papok ép ugy részt vesznek a
munkában, mint Jerikó és Tekoa lakói. Egyesek a falnak
hosszabb-rövidebb részét vállalták magokra, azt a részt, a
mely épen házuk előtt feküdt. Mások ezer és ezer rőf falat
javítottak ki, rendbehozták a kapukat, behelyezték a geren-
dákat és záratkat. A törmeléket csak nagy nehézségek között
lehetett a Jeruzsálemet környező völgyekből eltávolítani.
Mégis a munka csodálatos gyorsan haladt. Nemsokára feléig
elkészült nagy hosszúságára a közeli és távoli ellenségeknek.⁵⁾
Egyszerre ijesztő hírek jöttek a messzebb vidékekről. A
munkában a környékbeli falvakból sokan vettek részt. Ezek-
nek hozzátartozói egy napon Jeruzsálemben termettek a
hirrel, hogy Szanballat és társai a város ellen akarnak vonulni
és a további építést erőszakkal megakadályozni. Ugyanakkor
a Jeruzsálemén kívül lakók felszólították a munkánál fog-
lalatos családtagjaikat, hogy szüntessék be az építést és
térjenek haza. De Nehemia nem hagyta magát megzavartatni.
Őrségeket állított ki, felfegyverezte az összes munkásokat
karddal, ijjal és lándzsával. Majd beszédet intézett hozzájuk,
bátorságra intette őket.⁶⁾ A veszedelem nem volt oly nagy,
amint Jeruzsálemben gondolták. Szanballat és társai nem
mutatkoztak, csak vak lárma riasztotta meg a gyülekezetet.

¹⁾ Neh. 2₁₁₋₁₅. Ujabb kutatások szerint a „völgykapú“, honnan Ne-
hemia kiindult, nem nyugaton, hanem délen feküdt (Bertholet, die Bücher
Esra u. Nehemia 1902, 51. old.)

²⁾ Neh. 2₁₆₋₁₈.

³⁾ Így ejtendő a név Gesem helyett. (Wellhausen id. m. 173. old.
Bertholet id. m. 52. old.)

⁴⁾ Neh. 6, 18. — ⁵⁾ Neh. 3 33-33. — ⁶⁾ Neh. 4₁₋₈.

A munkát folytatták, de szigorú óvintézkedésekkel. Az emberek egyik fele visszatért az építkezéshez, a másik állandóan fegyverben állott ütközetre készen. Biztonság kedvéért a falon foglaltosak is felővezték kardjokat és a buzgó helytartó folytonosan ott járt-kelt soraik között. Mögötte a trombitás, hogy az esetleges veszedelemre rögtön mindenkit figyelmeztetni lehessen. Tilos volt a várost az építés ideje alatt elhagyni, még éjszaka sem távozhattott senki, az emberek közül senkit sem lehetett nélkülözni.¹⁾ Így haladt a munka napról-napra, hajnal hasadástól a csillagok feljöveteléig, „de sem én — írja Nehemia az ő memoire-jaiban — sem az én testvéreim és embereim, sem az őrizésre kirendelt legénység, amely az én parancsom alatt állott, nem vetettük le ruháinkat és mindegyik állandóan magánál tartotta fegyverét.”²⁾ Nehemia energiája, társainak buzgósága nagy dolgot végzett. Ötvenkét nap alatt helyre állították a falat, csak az ajtószárnyakat kellett még a kapukba behelyezni.³⁾

Valószínűleg az építés folyamán keletkezett az a csődület Jeruzsálemben, a melyről Neh. 5. fejezete beszél. A szegénység a gyülekezetben elejétől fogva nyomasztó volt. A rossz termés, a foglalkozás hiánya sokak számára majd lehetetlenné tette a megélhetést. A szomorú helyzet a további időben sem javult. Sokan kénytelenek voltak a gazdagabb testvérekhez fordulni, akik legnagyobb részt a hűtlenek pártjához tartoztak. Ez jó alkalom volt a kegyesek elnyomására. A gyülekezetnek szegény eladósodott osztálya lassanként elzálogosította földjeit, házait. Sokan a hitelező tulajdonába mentek át, mások gyermekeikkel váltották meg magukat a szolgaságtól. Ezek a viszonyok a türhetetlenségig fokozódtak a falépítés alatt. Sokaknál az éhínség kopogtatott. Felkeresték Nehemiát nagy zúgolódás és kiabálás között és kenyeret követeltek tőle. Nehemia rögtön gyűlést hívott egybe, a melyen kiméretlen szavakkal fordult a hitelezőkhöz, szemökre hányta gyalázatos eljárásukat és felszólította őket, hogy a zálogba vett házakat és kerteket az nap adják vissza az előbbi tulajdonosoknak. A pénzbeli tartozásokat pedig engedjék el. Erélyes fellépése, hivatalos méltósága a panaszosokat diadalra segítette. A hitelezők esküvel kötelezték magokat, hogy Nehemia felszólításának azonnal eleget tesznek. Az egész gyülekezet áment mondott és magasztalta Jahvét.

A fal elkészült a szomszédoknak csúfolódása dacára is. Szanballat és Tobia haragja csak nem tudott lecsendesedni. Ha már a munkát nem tudták megakadályozni, legalább

¹⁾ Neh. 4₉₋₁₄. — ²⁾ Neh. 4₁₇. — ³⁾ Neh. 6₁₅. 1.

bosszut akartak állani annak kezdeményezőjén, aki egy alkalommal világosan értésükre adta, hogy nekik Jeruzsálemben sem részük, sem joguk, sem emlékezetük nincsen!¹⁾ Szanballat és az arab Gusam abban fáradoztak most, hogy őt a városból kicsalják. Négyyszer irtak levelet néki kérve, jöjjön ki az egyik környékbeli faluba tanácskozásra. Nehemia mindannyiszor kereken visszautasította a meghívást. Szanballat végül értesítette őt a tanácskozás okáról. Szerzte-széjjel avval gyanusítják az új helytartót, hogy lázadást akar szítani, a népek azt beszélik, hogy a koronát akarja a fejére tenni s már meg is bízott prófétákat, hogy Juda új királyát üdvözöljék. Ezt a kósza hírt szeretnék vele megbeszélni. Nehemia újból elutasítólag felelt.²⁾ Az ellenségek ugyan semmit sem tudtak elérni, de azért folytonos nyugtalanságban tartották a lakosságot. A város arisztokratái, akik részben Tobiával állottak szoros összeköttetésben, szintén erősen hozzájárultak a bizonytalan érzés fokozásához. A legveszedelmesebb ellenségek nem Jeruzsálemben kívül tartózkodtak.³⁾ Nehemia maga is ez időt igen izgatott hangulatban töltötte. Valahonnan neszét vette, hogy élete nincs biztonságban, hogy ellenségei meg akarják őt ölni. Ez a gondolat megfosztotta őt nyugalmától. Egy alkalommal felkereste a próféta hírében álló Semaját, hogy tőle valami dologban tanácsot kérjen. Semaja beszéd közben előhozta, hogy Nehemia helyzete Jeruzsálemben milyen veszélyes s kérte őt, hogy az éjszakákat ne otthon, hanem a templomban töltsse. A szent hely a legbiztosabb védelem a gyilkosok töre ellen. Nehemia gyanakvása e jóakaratu tanács mögött hálót sejtett. Miután Szanballat és Tobia ravaszságának és erőszakoskodásának nem sikerült őt az utból eltávolítani, úgy vélte, most az Istenség pusztító közelségét akarják ellenfelei felhasználni, hogy őt megsemitssék.⁴⁾

Miután a kapuk is elkészültek Nehemia a város őrségét szervezte. Egyes polgárok kötelességévé tétetett, hogy kiki saját házával átellenben az utcán őrtálljon és a rendről és a biztonságról gondoskodjék. A kapuőröknek feladata volt mindenkit szemmel tartani, aki a városba ki és bejárt, lelkiismeretesen a kapukat este elzárni, reggel ismét kinyitni, de csak akkor „mikor a nap már melegen süt.“ Az őrség élén parancsnokokként Hanani és Hanania állottak, ritka istenfélő férfiak.⁵⁾ A város biztonságáról egyéb intézkedésekkel is gondoskodott Nehemia. A falak ugyan jó szolgálatot tehettek esetleges támadáskor, de azoknak védelmére a

¹⁾ Neh. 2₂₀. — ²⁾ Neh. 6. 1-9. — ³⁾ Neh. 6₁₇₋₁₉. — ⁴⁾ Neh. 6₁₀₋₁₄. — ⁵⁾ Neh. 7₁₋₃.

lakosok száma tulságos csekély volt. Ép ezért Nehemia egy gyűlésen azt az ajánlatot tette, köteleztessék a vidéken lakók közül minden tizedik férfi arra, hogy a fővárosba jöjjön lakni. Kik ezt saját jószántukból teszik, akadály nélkül megtehetik. A javaslatot elfogadták, azután sorsvetés útján döntötték el, hogy kik legyenek Jeruzsálem új polgárai.¹⁾ A város kellő biztonságba helyezéseivel meg lehetett ülni a felszentelés örömnépét. A vezéremberek és a nép a város nyugati oldalán felléptek a falra és két csoportba oszolva az egyik éjszak, a másik dél felé vonult ének, zene, vigság és öröm között. A vigadók között ott volt Ezra is, a babyloniai írástudó. A templomnál a két csoport találkozott. Hatalmas hálaáldozatok fejezték be az ünnepet.²⁾

Nehemia energiája néhány hónap alatt biztosította a kegyesek győzelmét az ellenpárt felett. Az arisztokraták és szövetségeseik kénytelenek voltak meghátrálni. Az ellentét ugyan nem simult el. De a gyűlölet szikrája egyelőre nem kapott levegőt. Nehemia fellépte alkalmat adott Ezrának, hogy a gyülekezet ügyeibe hatásosan ismét belenyuljon. Bizonyára sokszor érintkeztek és tanácskoztak, bár Ezra neve Nehemia memoirejaiban csak egyetlen egyszer fordul elő. A sürgősebb ügyek elintézése után az idő most alkalmasnak látszott Ezra missiója második pontjának megvalósítására. Ezra Babyloniából azt a törvénykönyvet hozta magával, mely a gyülekezet kultuszát volt hivatva organizálni. Hogy ez új vendég útját mikép készítették elő, arról a tudósítások hallgatnak, csak arról értesül az olvasó, hogy miként történt annak bemutatása. Ősz volt és az egész gyülekezet összesereglett. A város délkeleti részén a Vízikapu előtti térségen ültek szabad ég alatt férfiak és nők a gyermekekkel. A fal tövében faállvány emelkedett, rajta Ezra, jobbán és balján hét-hét pap. Kezében a thóra könyvét tartotta s mikor kibontotta azt, az egész nép felállott. Azután rövid áldást mondott, amire a gyülekezet kettős ámennel felelt kezeit felfelé és mélyen meghajolva. Erre megkezdődött az isteni szavak felolvasása. A tömegben szétszórt leviták magyarázták az egyes szakaszok értelmét, úgy hogy a gyengék is megérthették a felolvasottakat. A hallgatók szemeiből könyek ömöltek. Dél felé feloszlatták a gyűlést azon felszólítás kíséretében, hogy üljenek nagy örömnéppel, mert ez a nap Jahvének szentelt nap. Következő reggel csak a családfelek, papok és leviták jöttek össze Ezrával, hogy a törvényt tovább olvassák. Ép az a szakasz következett, amely a sátoros ünnep megtartását írja elő s amely ünnepet abban a

¹⁾ Neh. 11. — ²⁾ Neh. 12₂₇—43.

hónapban kellett megülni, amelyben akkor voltak. Rögtön megtették az intézkedéseket, hogy a hét napos ünnepet megfelelő módon ünnepelje a nép. „Az egész gyülekezet kivonult, ágakat hozott és lombsátrakat készítettek a háztetőkön, az udvarokon, a templom előudvarain, a Vízikapu és az Efraimkapu előtti szabad térségen.“¹⁾ A nyolcadik napon ünnepélyes összejövotelt tartottak, két nappal később pedig nagy bűnbánati napot ültek bűjtöléssel zsákruhákban. Felolvasták egy részét a törvénynek, azután a szellemi vezetők a nép nevében bűnvallomást tettek és Ezra ünnepi beszédet tartott Jahve kegyelméről és gyermekeinek hűtlenségéről. Végül az előkelők, a papok kezök aláírásával, a többiek esküvel fogadták, hogy Isten törvénye szerint fognak élni és Jahve minden rendeletét, utasítását és szabályát pontosan be fogják tartani.²⁾

Ez a nap a zsidóság történetének nevezetes napja. Vele egy korszak lezáródik és egy új kezdődik. A kegyesek pártja győzedelmeskedett a hamis atyafiak felett; a száz évig tartó restauratio munkája befejezést nyert és megkezdődött az az új fázis Izráel történetében, a mely máig is tart: az írott törvény uralma a zsidóság szellemi életében.

Hornyánszky Aladár.

¹⁾ Neh. 8. ^{16.}

²⁾ Neh. 8—10. feje.